

El muntatge d'una exposició, una experiència de treball col·laboratiu

El present article és una reflexió sobre el treball col·laboratiu i els avantatges de la pedagogia constructivista i d'una metodologia pràctica a l'hora d'ensenyar continguts teòrics. La realització a l'ESCRBCC d'una exposició d'obres del seu fons de reproduccions escultòriques, sota el títol: "L'emmotllat, una història per reproduir", que es va emmarcar en la celebració dels vint anys de creació de l'escola, va ser l'àmbit interdisciplinari on es va englobar dit projecte pedagògic.

The mounting of an exhibition, an experience in collaborative working

This article is a reflection on collaborative working, and the benefits of the constructivist pedagogy and a practical methodology, when teaching theoretical contents. The achievement of an exhibition of the sculptural reproductions of the deposits at the ESCRBCC, with the title: "Plaster casts, a history to reproduce", included in the celebration of the school's twenty years of existence, was the interdisciplinary field enclosing this pedagogical project.

Eva Mª López Lorente. Professora d'Història de l'Art de l'ESCRBCC.
Teacher of History of Art at the ESCRBCC.
elopezlorente@gmail.com

Paraules clau: exposició, emmotllats, material expositiu, interdisciplinarietat, pedagogia, didàctica, ensenyament teòric i pràctic.
Keywords: *exhibition, plaster casts, expository material, interdisciplinarity, pedagogy, didacticism, theoretical and practical teaching.*

Data de recepció: 28-9-2012 / **Date of receipt:** 28-9-2012.

INTRODUCCIÓ

El passat 26 d'abril de 2012 va ser inaugurada a l'ESCRBCC la primera exposició d'obres del seu fons escultòric, sota el títol "L'emmotllat, una història per reproduir". L'acte es va emmarcar en la celebració dels vint anys de creació de l'escola i es va iniciar amb una ponència del professor Xavier Alcalde sobre el paper dels emmotllats al llarg de la història de l'art. Posteriorment, els alumnes artífexs de la realització de la mostra van exposar en què havia consistit la seva principal aportació al projecte.¹

L'exposició pretenia mostrar part del catàleg escultòric de l'escola, així com servir de pràctica als alumnes dins de la seva formació en museografia, dipòsit i exposició de béns culturals. Les peces, procedents d'òrgens molt heterogenis, es trobaven disperses per les aules, els tallers i els passadissos, esdevenint durant molts anys matèria d'ensenyament teòric i pràctic per als nostres professors i alumnes.²

HISTÒRIA DEL FONDS

Una part del fons escultòric va ser recopilada per l'historiador i crític Salvador Sanpere i Miquel (1840-1915) amb l'objectiu de crear el Museu de Reproduccions Artístiques de Barcelona.³

Detall d'una de les peces de l'exposició, un emmotllat d'una rodella renaixentista (Fotografia: alumnes de l'assignatura Fotografia II, de segon curs comú del Títol Superior en Conservació Restauració de Béns Culturals).

[1] Antiga imatge del Palau de la Indústria (Fotografia: targeta postal de l'any 1933).

Propagador de les teories de l'aplicació de l'art a la indústria, Salvador Sanpere va ser l'encarregat de configurar un museu d'acord amb la voluntat d'oferir una àmplia antologia de les arts sumptuàries i decoratives. Amb aquesta comissió, enviat per la Diputació Provincial, va

¹ Agrupats per especialitats, van intervenir els alumnes: Amòs Pérez (especialitat de Conservació i Restauració de Document Gràfic), Aleix Álvarez i Manuel Jardón (especialitat de Conservació i Restauració d'Escultura) i Mercè Vila (especialitat de Conservació i Restauració de Pintura).

² Cal mencionar aquí el paper que han exercit els professors Montserrat Artigau i Xavier Alcalde qui, durant molts anys, han tingut cura d'aquestes obres.

³ Aquesta institució va existir des de l'any 1891 fins al 1902, amb seu al Palau de la Indústria, creat amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 i, més tard, va ser reconvertit en Museu de Belles Arts.

[2] Interior del Palau de la Indústria, seu del Museu de Reproduccions Artístiques. Barcelona, 1915-1919 (Fotografia: Josep Brangulí i Soler, © Brangulí / ANC, 2010).

permeten també controlar la ubicació de les peces i classificar-les segons el seu estat de conservació, la qual cosa facilita a la vegada el disseny d'un pla d'actuació en matèria de conservació i restauració, ja que d'aquesta manera es pot conèixer quines són les peces que necessiten ser intervingudes amb més urgència i també el tipus de tractament que necessiten (consolidació, reintegració mètrica, control de la biodeterioració, etc...).

⁴ Tasca iniciada per Josep Bracons, professor titular de l'ESCRBCC i actualment cap de Col·leccions del Museu d'Història de Barcelona (MUHBA).

⁵ Zoho Creator és una base de dades *online*, desenvolupada per l'empresa Zoho Corporation, que permet dissenyar fàcilment aplicacions amb un manteniment senzill i segur, segons les necessitats d'usuaris particulars o d'empreses. Per a més informació, veure: www.zoho.com/creator. La fitxa de registre de les peces s'ha realitzat com la d'altres programes d'inventari de museus com MuseumPlus, en l'àmbit autonòmic, o Domus, en el nacional.

viatjar a diversos països europeus per tal d'adquirir les peces indispensables. ² Algunes reproduccions que presenten segell d'edició ens permeten identificar dos orígens de la seva manufactura: la *Union Centrale des Arts Décoratifs*, amb seu a París, i la *Bayerisches National Museum* de Munic.

Aquestes obres van passar a formar part del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) que, amb la seva renovació l'any 1990, les va dipositar a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics Llotja, d'on posteriorment arribaren a la seva seu actual, l'ESCRBCC.

D'altra banda, l'ESCRBCC té una col·lecció de matrius d'escultura italiana i reproduccions acadèmiques, ambdues de notable qualitat, pertanyents al que va ser el taller de reproduccions escultòriques de Dionís Renart. Aquest escultor català, que va estar en actiu durant les tres primeres dècades del segle XX, va treballar al taller de Josep Llimona. Juntament amb ell i amb Antoni Gaudí, col·laborà en la realització del "Primer Misteri de Glòria" del Rosari monumental de Montserrat.

Finalment, el fons també es compon d'emmotllats realitzats a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics Llotja, on l'estatuària grecoromana va ser fonamental en la formació acadèmica de moltes generacions d'estudiants.

EL FONS ESCULTÒRIC, UN PROJECTE PEDAGÒGIC INTERDISCIPLINARI

Aquesta iniciativa s'engloba en un marc pedagògic interdisciplinari, que va començar amb l'inventari i catalogació del fons estimat en més de 350 peces.⁴ Aquest inventari es va actualitzar creant una base de dades en suport digital mitjançant el software lliure Zoho Creator, per tal que la pràctica d'inventariar esdevingués una tasca el més actualitzada possible i, en conseqüència, més útil i interessant per als alumnes.⁵ L'inventari i el registre duts a terme

A més a més, el procés d'inventari i registre també ha permès als alumnes realitzar pràctiques en matèria d'emmagatzematge, ja que es va habilitar un espai al taller d'escultura per a la correcta protecció, manipulació i ubicació de les peces; es van dissenyar embalatges seguint dues premisses bàsiques: donar estabilitat a les peces, per evitar caigudes o desgast per col·locacions incorrectes, i protegir-les dels agents externs com la pols i els canvis d'humiditat i temperatura. Aquests embalatges es van realitzar de manera individualitzada per a cada peça, amb la utilització de materials adients com les escumes de polietilè, Tyvek® i paper tissut, entre d'altres.

D'altra banda, la vetlla per a la conservació preventiva de les peces requereix que els alumnes portin a terme la lectura dels valors de temperatura i humitat relativa, realitzin les corresponents gràfiques de seguiment d'aquests paràmetres, així com les inspeccions periòdiques de les peces. Aquestes accions es realitzen de manera continuada, oferint la possibilitat als alumnes d'aprendre els criteris de conservació preventiva de manera pràctica en l'àmbit de l'escola.

L'EXPOSICIÓ

La iniciativa de realitzar una exposició del fons escultòric de l'escola comptava amb un doble objectiu. D'una banda, mostrar públicament el fons, fer-lo més visible de manera professional, és a dir, seguint processos ajustats a la realitat del món laboral; i d'altra banda, refermar el valor dels emmotllats, presents al llarg de tota la història de l'art i en el procés creatiu de la tècnica escultòrica. D'aquí el títol de l'exposició "L'emmotllat, una història per reproduir", ja que ha estat un patrimoni moltes vegades menyspreat. La principal intenció d'aquesta mostra seria la de reproduir la història dels emmotllats, tornant-la a escriure, per atribuir-li el valor que realment té.

[3] Vestíbul d'entrada de l'escola, on es va situar l'inici de la mostra.
 [4] Vestíbul d'entrada de l'escola amb la vitrina de les reproduccions de diferents parts d'armadures equines (Fotografies: alumnes de l'assignatura Fotografia II, de segon curs comú del Títol Superior en Conservació Restauració de Béns Culturals).

MUSEOGRAFIA I: ELECCIÓ DE PECES, DISTRIBUCIÓ A L'ESPAI, MOBILIARI I SUPORTS

L'exposició es va dur a terme per un equip interdisciplinari d'alumnes i professors, en què tothom va poder aportar les seves idees i inquietuds. Va esdevenir, doncs, tota una experiència de treball col·laboratiu constituint un projecte en comú que va tenir com a protagonistes la darrera promoció dels alumnes de l'extint títol de Conservació i Restauració de Béns Culturals de tres de les quatre especialitats que s'impartien a l'escola: dos alumnes de l'especialitat d'Escultura, una de Pintura i un altre de Document Gràfic.⁶ Cadascú va escollir, amb el suport dels professors, peces de diferent naturalesa i temàtiques diverses però representatives del fons, sempre sota un lligam comú, el guix com a matèria i l'emmotllat com a tipologia escultòrica.

Es van crear tres àmbits temàtics:

- **Primer àmbit, vestíbul d'entrada: Armes i armadures.** Mostra constituïda per reproduccions de diferents parts d'armadures provinents del museu de Munic. Es va escollir una mostra representativa de cascs o borgonyones, un pectoral, una gorgera posterior, una bragueta d'armar, un mantí d'espasa i un martell de guerra. Les peces es van presentar en vitrines ja disponibles a l'escola, sobre un fons de cartolina negra que les fes ressaltar. A continuació es va crear un suport sobre una peanya, a manera de maniquí, sobre el que es va reconstruir la part superior completa d'una armadura d'infant amb l'escut, que va contribuir a una visió més llúida i didàctica de les peces. ^[3]

Per fer destacar el conjunt, es va pintar la paret del fons en color granat i, tenint en compte que és el principal accés al centre, es van situar uns textos amb adhesius

transferibles amb el títol de l'exposició i una cita del professor Xavier Alcalde, per tal d'incidir i reforçar el discurs expositiu i donar unitat a tot el conjunt: "Gran part de la nostra relació amb la realitat se sosté gràcies a l'existència d'una innumerable quantitat de còpies i simulacres".

Enfront a aquesta paret, i a l'altra banda de la porta d'accés, es va ubicar una vitrina amb un fons granat per exposar peces d'armadures equines (testera, arçons i guardamascler). En aquest cas es van fer suports modelant Porexpan®, seguint la forma en negatiu de la part posterior de cada peça, que després es van folrar de tela negra de cotó per tal de ressaltar les peces i amagar aquests suports. ^[4]

- **Segon àmbit, sala: Les Venus.**

A continuació del vestíbul d'entrada es troba una sala on es van ubicar nou emmotllats d'escultures de Venus, de

⁶ Vegeu nota 1.

tipologies i autors diferents (Milo, Frejus, Itàlica, Medici i del Bany). Es van distribuir unes peces enfront les altres per constituir un diàleg entre elles. A l'espai central de la sala, escrit al terra amb pintura blanca i disposat en forma circular, es va reproduir el poema de Charles Baudelaire "La beauté", del seu llibre "Les flors del mal" i, dominant aquest cercle, un tamboret on tothom que volgués podia seure, amb l'objectiu de fer del tema de la bellesa un motiu de reflexió actual.⁷ **5**

Aquests alumnes també van fer fotografies el dia de la inauguració que, posteriorment, van ser seleccionades per la professora Imma Hernández, qui va realitzar un muntatge audiovisual que es va allotjar a Youtube.⁸

També es va decidir penjar un cartell de gran format per fer difusió de la base de dades sobre el fons escultòric realitzada a l'escola i, d'aquesta forma, incidir en la necessitat d'inventariar com a part d'una bona gestió del

⁷ "Je suis belle, ô mortels! comme un rêve de pierre, / et mon sein, où chacun s'est meurtri tour à tour, / est fait pour inspirer au poète un amour / éternel et muet ainsi que la matière. / Je trône dans l'azur comme un sphinx incompris; / j'unis un cœur de neige à la blancheur des cygnes; / je hais le mouvement qui déplace les lignes, / et jamais je ne pleure et jamais je ne ris. / Les poètes, devant mes grandes attitudes, / que j'ai l'air d'emprunter aux plus fiers monuments, / consumeront leurs jours en d'austères études; / car j'ai, pour fasciner ces dociles amants, / de purs miroirs qui font toutes choses plus belles: / mes yeux, mes larges yeux aux clartés éternelles!"

⁸ <http://www.youtube.com/watch?v=J7h17C3S3IU>

[5] Sala on es van exposar les reproduccions del tercer àmbit, dedicat a la Bellesa (Fotografia: alumnes de l'assignatura Fotografia II, de segon curs comú del Títol Superior en Conservació Restauració de Béns Culturals).

Per a la disposició de les peces es van reaprofitar antigues peanyes de fusta, algunes de les quals es podien obrir i, al seu interior, es van inserir fotografies de Man Ray i Salvador Dalí, artistes avantguardistes que també van veure en les Venus un motiu de reflexió respecte el concepte de bellesa, contraposant així la plàstica clàssica (les escultures) i la contemporània (les fotografies).

- Tercer àmbit, passadís: Vaixelles i grafisme.

Finalment, al passadís que comunica la sala anterior amb altres dependències de l'escola, es va disposar una mostra de diferents tipus de coberts, gerres, gerros, picaportes i nanses que pertanyen majoritàriament al fons provinent de Munic i de París, igualment disposades dins de vitrines amb fons negre. Es va reaprofitar aquest espai per incloure muntatges de fotografies ampliades d'altres peces del fons pertanyents a l'estatuària clàssica (Tors de Màrsies, altres Venus) realitzades pels alumnes de l'assignatura de Fotografia II, pertanyents al segon curs del Títol Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals, i que van ser triades per fer referència a la necessitat de conservació i restauració: trencaments, superfícies amb brutícia acumulada, etc...

patrimoni, i en la importància dels mitjans informàtics en aquesta tasca.

MUSEOGRAFIA II: DISSENY GRÀFIC I DIVULGACIÓ

Es va posar especial atenció en el disseny gràfic dels materials divulgatius de l'exposició, per configurar un estil creatiu i unificat que s'emprà en diferents formats: cartel·les, pòster i fulletó. Com a criteri general, es reduí al mínim el text per tal d'evitar la fatiga de l'espectador i, d'aquesta manera, donar únicament la informació bàsica, ja que està comprovat que el text excessiu satura i moltes vegades entorpeix la seva comprensió.

Es van fer fulletons de mà per repartir el dia de la inauguració, on s'explicava l'origen històric de les peces per tal, també, de reivindicar la seva importància. Una versió més abreujada d'aquest text es va col·locar sobre un panell de fusta que de manera permanent s'ubica al vestíbul, on també es va inserir un plànol amb els diferents àmbits de l'exposició per tal d'indicar el recorregut suggerit per a l'espectador. També es realitzaren cartel·les petites amb les dades identificatives que acompanyaven les obres.

A l'hora de donar vida al projecte expositiu (museografia) van sorgir inconvenients de tipus econòmic, fins i tot pràctic, però la creativitat i l'enginy van poder superar totes les limitacions i, en general, la valoració del resultat final va ser molt satisfactòria.

LA VESSANT DIDÀCTICA

Centrem-nos en la perspectiva didàctica de l'experiència: l'aprenentatge per projectes. Aquest es recolza en les teories del constructivisme⁹ com a base conceptual i, en la vessant pràctica, està orientat a l'acció: s'aprèn fent. *"Un proyecto se puede definir como una estrategia de aprendizaje que permite conseguir uno o varios objetivos mediante la puesta en práctica de una serie de acciones, interacciones y recursos (...) y se concibe como la búsqueda de una solución inteligente al planteamiento de un problema o una tarea relacionada con el mundo real"*.¹⁰

L'aprenentatge per projectes ofereix l'oportunitat d'aplicar conceptes i coneixements. En estudis realitzats s'ha comprovat que la retenció del coneixement adquirit després de 24 hores d'un estudiant és del 5% per a les classes magistrals, 50% per als debats grupals, 75% per a experiències pràctiques i 90% si s'ha hagut de preparar continguts per ensenyar a altres persones.¹¹

Els continguts teòrics al voltant de la gestió del patrimoni, del món de les exposicions i de la conservació preventiva, resulten molt més estimulants i enriquidors per als alumnes des d'una perspectiva pràctica (en aquest cas en forma de projecte expositiu) que simplement teòrica.

Segons un proverbi del pensador xinès del segle IV aC Confuci, menys rigorós científicament, però basat en la molt útil saviesa popular: "Ho vaig escoltar i ho vaig oblidar, ho vaig veure i ho vaig entendre, ho vaig fer i ho vaig aprendre".

L'aprenentatge per projectes requereix investigar per aprendre i poder crear quelcom nou (el projecte). Un aspecte fonamental en aquest sentit és aconseguir la implicació i motivació de l'alumnat qui, al cap i la fi, és l'autèntic protagonista. Quan l'alumne s'implica, els resultats són millors que si no ho fa, i això no resulta una tasca senzilla; fins i tot per als docents més experimentats continua sent un repte mantenir als estudiants compromesos i motivats. En aquest sentit, l'aprenentatge per projectes pot esdevenir una eina molt útil per augmentar el nivell de coneixements i habilitats en una disciplina concreta.

Francisco Giner de los Ríos demanava el següent als professors de la "Institución Libre de Enseñanza" l'any 1880: *"Transformad estas antiguas aulas; suprimid el*

estrado y la cátedra del maestro (...) Romped estas enormes masas de alumnos, por necesidad constreñidas a oír pasivamente una lección (...). Sustituid (todo ello) en torno del profesor, por un círculo poco numeroso de escolares activos que piensan, que hablan, que discuten, que se mueven, que están vivos, en suma (...). Hacedles medir, pesar, descomponer, crear (...) discutir como en Grecia (...). Y entonces la cátedra es un taller y el maestro un guía en el trabajo".¹²

Aquesta aproximació a la pedagogia es troba a la base de l'aprenentatge per projectes.

Recentment, les directrius de la Declaració de Bolonya,¹³ per a l'articulació de l'educació superior europea, posen sobre la taula dos conceptes que haurien d'influir en la manera d'entendre la docència als centres d'ensenyament superior.

D'una banda "la consolidació d'un sistema de crèdits didàctics" que, a part dels ensenyaments teòrics, pràctics i les activitats acadèmiques dirigides, han d'incloure les avaluacions i tot el treball personal de l'alumne per superar les avaluacions. És a dir, l'èmfasi es posa en l'aprenentatge de l'alumne i no tant en l'ensenyament del professor i per tant, el compte de la dedicació a l'estudi es basa en el volum de treball de l'estudiant i no en les hores lectives impartides pel docent. Aquesta proposta assenyalava la necessitat d'una actitud activa del treball de l'estudiant i, per tant, està molt relacionada amb la proposta que fa l'aprenentatge per projectes com a metodologia activa per a l'aprenentatge.

L'altre aspecte és l'enfocament dels ensenyaments de nivell superior cap al concepte d'*employability*,¹⁴ és a dir, cap a una formació que permeti la possibilitat d'incorporació de l'alumne al món del treball i que serveixi d'acreditació per exercir una professió. Aquesta idea fonamenta també la necessitat de la implantació de l'aprenentatge per projectes, pel seu contacte estret amb la realitat.

Per tant, el professor desenvolupa un paper de guia i orientador, disposat també a aprendre de l'experiència, ofereix continguts i objectius amb metes específiques i reals, i acompanya i assisteix als alumnes quan aquests ho necessiten durant el procés. En cap cas es planteja com una tasca rígida i dirigida o excessivament pautaada, procurant potenciar la creativitat dels alumnes i fomentar sempre el pensament crític.

Creiem que aquests tipus d'activitats s'han de dissenyar de manera que l'estudiant esdevingui compromès activament amb la resolució del treball, fet que determina en gran mesura l'èxit de la iniciativa i que contribuirà a

⁹ Teories constructivistes de John Dewey (1859-1952) i Jean Piaget (1896-1980).

¹⁰ HERNÁNDEZ, A., HEYDRICH, M., MARTÍ, J.A., ROJAS, M. "Aprendizaje basado en proyectos: una experiencia de innovación docente". *Revista Universidad EAFIT*. Vol. 46 (2010), núm. 158, p. 11-21.

¹¹ SOUSA, D. *How the Brain Learns*. Reston, Virginia (USA): The National Association of Secondary School Principals, 1995, p. 143.

¹² GINER DE LOS RÍOS, Francisco. "Discurso inaugural del curso 1880-81, de la Institución Libre de Enseñanza". *Ensayos*. Madrid: Alianza Editorial, 1969, p. 107.

¹³ http://ec.europa.eu/education/higher-education/bologna_en.htm

¹⁴ En el context del procés de Bolonya, l'ocupabilitat es defineix com la capacitat d'obtenir una primera feina, per mantenir l'ocupació, i ser capaç de moure's dins del mercat laboral.

incrementar també la seva autoestima i una vivència positiva envers l'aprenentatge.

Els alumnes treballen de manera activa competències transversals: investiguen, analitzen, sintetitzen la informació obtinguda, pensen i elaboren línies discursives pròpies, planifiquen, resolen problemes que van sorgint durant el procés, és a dir, desenvolupen tasques complexes, i totes elles representen capacitats i habilitats mentals d'ordre superior.

Així doncs, fomenta la responsabilitat envers l'aprenentatge propi i la del resultat de la pròpia feina, uns valors fonamentals per a uns futurs professionals que hauran de seguir desenvolupant al llarg de la seva vida laboral en contínua formació.

Quan el projecte té caràcter col·lectiu, un altre benefici que se'n desprèn és la millora de la capacitat de treball

en equip i de les habilitats comunicatives, fonamentals en la societat actual. L'aprenentatge ja no és una construcció individual, sinó un procés social fruit de saber escoltar, comunicar i gestionar el coneixement propi i el dels altres.

En definitiva, valors com l'esforç, la constància i la superació dels reptes es troben a la base d'aquest tipus d'iniciatives i, per extensió, a moltes altres situacions educatives i vivencials.

A les institucions d'ensenyament conflueixen moltes circumstàncies que transcendeixen els continguts, i que hem de saber gestionar en pro de la qualitat de l'aprenentatge. Projectes didàctics d'aquest tipus resulten molt significatius en l'ensenyament integral de l'alumnat i, per això, des de l'escola esperem repetir l'experiència de manera contínua en profit de tota la nostra comunitat educativa.

MATERIAL PER A LES BELLES ARTS I RESTAURACIÓ

CÒRSEGA, 298 - 08008 BARCELONA
TEL. 932 181 448 - FAX. 932 172 440
VIA AUGUSTA, 161 - 08021 BARCELONA
TEL. 934 143 330 - FAX 932 094 759

Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya · Barcelona ·

Ensenyaments de conservació i restauració de béns culturals

c/ Aiguablava, 109-113. 08033 Barcelona. Telèfon 93 354 69 92
www.xtec.cat/esrbcc e-mail: esrbcc@xtec.cat